

КРИТИКА І БІБЛІОГРАФІЯ

Потрібна бібліографія творів Михайла Грушевського

Ювілейний рік, у якому відзначаємо сторіччя з дня народження М. Грушевського, найкраще надається для того, щоб нарешті опрацювати та видати бібліографію всієї його творчості. Саме така бібліографія була б основним ключем до його багатомірної і багатогранної діяльності — наукової, громадської та політичної. Першим кроком до виготовлення цієї бібліографії може бути аналіз досі вже виданих бібліографій праць ювілята. Маємо на думці «бібліографію бібліографій», під якою в професійній бібліологічній літературі розуміється реєстрація, опис і критичний огляд існуючих бібліографій.

Першу бібліографію праць М. Грушевського опрацював у 1906 році Іван Левицький, один з відомих українських бібліографів кінця 19 та початку 20 століття, надруковану в «Науковому збірнику, присвяченому Михайлові Грушевському» (НТШ, Львів 1906, стор. 1-64). Цей збірник появився з приводу 10-річної наукової праці Грушевського в Галичині. Бібліографія укладена в хронологічному порядку, тобто за роками опублікованих праць, і складається з таких розділів: I. Розвідки, статті, замітки і матеріяли (стор. 1-14), II. Рецензії, оцінки і бібліографічні огляди (стор. 15-45), III. Оповідання (стор. 46-47), IV. статті різного змісту (стор. 48-50). Автор включив також показник імен та географічних місцевостей, обговорених у працях Грушевського. Список охоплює всі праці ювілята за 1885-1904 роки і нараховує 562 окремі позиції. Бібліографія відзначається повнотою і точністю описів.

Продовженням цієї бібліографії треба вважати «Матеріяли до бібліографії друкованих праць академіка Грушевського за 1905-1928 роки» («Ювілейний збірник», том III, вид-во Всеукраїнської академії наук, Київ 1929, 104 стор.). Показник уклали Д. А. Валика, О. Є. Карпінська,

Н. Г. Козель та Р. М. Ципкина з приводу 60-річчя з дня народження М. Грушевського і 40-річчя його наукової діяльності. Деякі доповнення надіслав зі Львова Володимир Дорошенко. У книзі чотири розділи: I. Розвідки, статті, замітки, матеріяли; II. Красне письменство; III. Рецензії; IV. Список праць, узглянутих під час друкування бібліографії; поданий також алфавітний список зареєстрованих праць. Упорядники використали книжкові фонди Всенародної бібліотеки України при ВУАН, як також інші наукові бібліотеки Києва. У передмові зазначено: «Деякі статті, не підписані іменем автора, внесені сюди гіпотетично. Деякі, хоч і помічені іменем автора, це передруки, зроблені часто без його відома, з різними редакційними змінами».

Із замітніших пропусків треба згадати «Автобіографію», написану М. Грушевським у 1906 та 1926 роках. Бібліографічні описи подані точно і вичерпно. Реєстр охоплює 1181 працю. Разом з бібліографією І. Левицького з 1906 року матимемо таким чином 1743 публікації М. Грушевського до 1928 року. Однак не вільно забувати, що подана в обох бібліографіях кількість праць не є точною.

З інших бібліографій згадаємо «Бібліографію» Т. Черкаського, надруковану у збірці оповідань Михайла Грушевського «Під зорями» (Кооперативне вид-во «Рух», Київ 1929, стор. 574-578). Тут зареєстровані тільки літературні твори М. Грушевського, і то без повного бібліографічного опису.

У своїй розвідці «Михайло Грушевський» чеський професор Ярослав Бідль подав в останньому розділі бібліографію коло 60 творів українського історика (Jaroslav Bidlo, „Michal Hruševský“, Česka Akademie ved a umeni, Praha 1935, pp. 37-43).

Слід згадати також англomовний «Нарис української історіографії»

Дмитра Дорошенка та Олександра Оглоблина, де подана бібліографія праць М. Грушевського (D. Doroshenko and Alexander Ohloblyn, „A Survey of Ukrainian Historiography“, UVAN, New York 1956, pp. 286-287).

У цій статті не подаються історіографічні праці, в яких аналізовані історичні дослідження М. Грушевського. Історіографію Дорошенка-Оглоблина згадуємо тільки тому, що вона подає обширний список наукових праць про життя і творчість історика.

У 1966 році А. Григорович видав англomовний переклад статті М. Грушевського про звичайну схему «російської історії» (Andrew Gregorovich, „Selected Bibliography“ in Michael Hrushevsky, „The Traditional Scheme of — „Russian History“, UVAN, Winnipeg 1966, pp. 17-24). При чому він опрацював окремих розділ про вибрану бібліографію праць Грушевського і праць про нього самого. Крім деяких дрібних неточностей в описах, цей список є добрим початком для опрацювання бібліографії праць про М. Грушевського. Також у статті проф. Н. Полонської-Василенко «Історична наука в Україні за совєтської доби та доля істориків» («Записки НТШ», том 173, Чикаго 1962, стор. 78-80) знаходимо бібліографію праць Грушевського, доведену до 1934 року.

*

У радянській історичній бібліографії наукова діяльність М. Грушевського не промовчується повністю, не зважаючи на те, що його твори проскрибовані і вилучені з книжкових фондів наукових бібліотек на Україні; щоб користуватися працями «українського буржуазного націоналіста» Михайла С. Грушевського, потрібно спеціального дозволу. Так, у книзі «Записки об ученых трудах действительных членов Академии наук СССР» (Москва, 1929) знаходимо «Список значительных ученых трудов проф. М. С. Грушевского» (стор. 27-28). А в довіднику О. І. Шведової «Историки СССР» (Москва, 1941) коротко згадано про бібліографію праць М. Грушевського в київському «Юві-

лейному збірнику», зате промовчано львівську бібліографію. Назагал в історичних бібліографіях до 1940 року були деякі згадки про історичні праці М. Грушевського, при чому подавався їхній точний бібліографічний опис. Для прикладу згадаємо «Материалы для библиографии по истории народов СССР — XVI-XVII вв.» (Ленинград, 1933, стор. 145, 150, 154, 166, 168, та 175) і «Библиография русского летописания» (Москва, 1962), де подано коло 40 позицій.

За головною редакцією Милиці В. Нечкіної появилася в 1965 році «История исторической науки. Библиография», присвячена окремим історикам та історичним установам дожовтневого періоду, де М. Грушевському також дано трохи місця, при чому зацитовано 13 праць, у яких обговорюються його життя та наукова діяльність; включено тут також деякі праці М. Грушевського про інших істориків. Усіх бібліографічних позицій нараховуємо тут 29. Однак треба підкреслити, що промовчано львівську та київську бібліографії творчості корифея української історіографії. Це пропущення можна пояснити хіба тим, що небажано нагадувати, що в 1929 році в Києві появилася бібліографія праць Грушевського як офіційне видання Всеукраїнської академії наук і що М. Грушевський був академіком АН СРСР.

Про українську радянську історичну бібліографію не доводиться говорити, бо ця ділянка цілковито занедбана. Про цей оплаканий стан промовисто говорить «Лист до редакції», опублікований у січневому числі «Українського історичного журналу» за 1965 рік і підписаний рядом істориків УРСР.

*

Окремим типом бібліографічних довідників можна вважати каталоги бібліотек, опрацьовані за авторським принципом. До найважливіших таких бібліотек з найкращими збірками слов'янської історії зараховуються: Брітанський музей у Лондоні, Конгресова бібліотека у Вашингтоні, Національна бібліотека

в Парижі і Нью-Йоркська публічна бібліотека. Каталоги цих бібліотек реєструють видання Михайла Грушевського, що знаходяться в посіданні цих бібліотек, і подають докладний бібліографічний опис даних творів.

У загальному можна сказати, що вже покладено солідні основи для опрацювання якнайдокладнішої бібліографії наукової праці Михайла С. Грушевського, зате досьогодні бракує бібліографії праць про нього — про його життя та творчість. Саме в 100-річчя з дня народження великого історика України українські наукові установи на чужині повинні б спільним зусиллям видати таку бібліографію, в яку була б включена також бібліографія статей та наукових праць про нього. Українське історичне товариство у США виявило деяку ініціативу в

цій справі і планує видати таку бібліографію. Треба б зібрати та описати:

а) бібліографічні показники, видані окремо або як частина загальних бібліографічних збірників, українською і чужими мовами;

б) каталоги бібліотек, наукових установ та архівів, де подаються праці М. Грушевського;

в) статті, в яких подана бібліографія цих праць;

г) рецензії, біографії та некрологи;

ґ) історіографічні праці про М. Грушевського.

Тепер слово за українськими істориками та бібліографами на чужині, які виданням бібліографії творів М. Грушевського і писань про нього зможуть якнайтриваліше відзначити його ювілей.

Любомир ВІНАР

Дослідження, повне суперечних тверджень

ЄВДОКИЯ М. КОСАЧЕВСКАЯ, Восточная Галиция накануне и в период революции 1848 г. Изд-во Львовского университета, Львов 1965, 150 стор.

Євдокія М. КОСАЧЕВСЬКА. Східна Галичина напередодні і в період революції 1848 року. Вид-во Львівського університету, Львів 1965, 150 стор.

Історія Галичини ще не опрацьована належно, як це твердить також і авторка рецензованої книжки. Досі появилися праці про аграрну проблематику Галичини — М. П. Герасименко, «Аграрні відносини в Галичці в період кризи панщинного господарства» (Київ, 1959), і Ф. І. Стеблій, «Боротьба селян Східної Галичини проти фєвдального ґніту» (Київ, 1961).

Досить трудно писати аналізу галицького розвитку, прихильну одначасно до українців і до поляків, з погляду ортодоксального марксизму, коли всім відоме твердження «Маркса-Енгельса», що всі малі слов'янські народи (тобто неросіяни) — це реакціонери, приречені або на германізацію, або на русифікацію.

Багато іронії також у факті, що видавництво Львівського університету видає книжку про Галичину... російською мовою.

Не зважаючи на це все, треба бути вдячним Євдокії Марківні Косачевській за її труд. Вона ж мала доступ до львівських архівів, матеріяли яких майже цілком не використані. У руках авторки був весь архів Головної руської ради (ГРР) — протоколи засідань і кореспонденція ГРР з місцевими радами. Частина цих матеріялів, якими авторка користувалася в 1940 році, загубилася в наслідок другої світової війни і досі не віднайдена. Косачевській відомі також державні та судові архіви Галичини. Однак її дослідження в більшості ґрунтується на працях К. Студинського та І. Кревецького (виданих НТШ перед війною) і на теперішніх архівних публікаціях народної Польщі.

Авторка намагається довести, що передові польські та українські групи взаємно співпрацювали в 1848 році і що горезвісний антагонізм між поляками й українцями (включаючи також невизнання національ-